

Ett slag i luften?

- En diskursanalys av det offentliga talet om sexköparen

Av Maja Forslund & Julia Persson

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
VT-13

Handledare: Ulrika Levander

Abstract

Author: Maja Forslund & Julia Persson

Title: A Shot in the Dark - A discourse analysis of the public talk of sex solicitation

Supervisor: Ulrika Levander

The aim of this study was to examine the public discourse of people who purchase sexual services in Sweden, and its implication on the official strategies to counteract prostitution. The study was conducted through qualitative text analysis of public documents. The analyzed documents were published both before and after the implementation of the Swedish Sex Purchase Act, which since 1999 prohibits any purchase of sexual favors in Sweden. The method used in analyzing the documents, was discourse analysis based on social constructionism, which was theoretically complemented by gender theory and the theory of categories in the conducted analyze. A general conclusion of the study was that the discourse of prostitution is highly gendered, where the male is positioned as the taken for granted buyer and the female is framed as the obvious seller. Another conclusion was that the male sex drive often is constructed as the central cause to prostitution in the official talk of prostitution in Sweden. The male purchasers of sexual favors are typically framed as 'normal men' expressing a 'normal' sexuality. In prohibiting the purchase of sexual services the 1999 law enforcement aimed to reduce prostitution through reducing the demand of it, which challenged the idea of purchasing sex as an expression of 'natural' and 'normal' sexuality. Before the law enforcement people purchasing sexual favors were not positioned neither as 'the problem' nor 'the victim' of prostitution. After 1999 constructions of the people purchasing sex as people in need of assistance and therapy were more present. Hence, the enforcement of the Swedish Sex Purchase Act has articulated other views of prostitution than the previous ones, which challenge traditionally gendered ways of viewing prostitution. On the other hand, the discourse emerging is still in many ways typically gendered. In order to 'de-gender' the general view of prostitution, more work need to be done.

Keywords: Male sexuality, Sex buyers, Swedish sex purchase act, Prostitution

Innehållsförteckning

Förord.....	4
1. Inledning och bakgrund	5
1.2 Problemformulering.....	7
1.3 Syfte och frågeställningar	8
2. Tidigare forskning.....	8
2.1 Attityder och åsikter om Sexköpslagen	8
2.2 Sexköparen i den terapeutiska diskursen	9
2.3 Sexköp utifrån genus och normer	10
2.4 Annan forskning om sexköparen	12
3. Teoretiska utgångspunkter.....	13
3.1 Socialkonstruktionism	13
3.2 Diskursanalys som teori och metod	15
3.3 Diskursteori.....	15
3.4 Kategorisering.....	15
3.5 Genusteori	16
4. Metod	17
4.1 Metodens förtjänster och begränsningar	18
4.2 Metodens tillförlitlighet	19
4.3 Urval	20
4.4 Materialets förtjänster och begränsningar.....	21
4.5 Etiska överväganden	21
4.6 Arbetsfördelning	22
4.7 Tillvägagångssätt vid analys	22
5. Analys	24
5.1 Prostitutionens könspositioneringar.....	25
5.2 En ”vanlig man”.....	29
5.3 Den osynliga sexköparen	30
5.4 Myten om den försiktige mannen	31
5.5 Nya sätt att tala om sexköparen – social förändring.....	33
<i>Sexköparen som brottsling</i>	34
<i>Sexköparen som en person som kan behandlas</i>	36
6. Slutdiskussion	39
7. Referenser	43
7.1 Empiri	45

Förord

Vi vill tacka Ulrika Levander som varit vår handledare genom uppsatsen. Hennes hjälp och stöd har varit betydelsefullt i vårt arbete. Vi vill även tacka Annelie Da Cabo, doktorand vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, för tips och råd i orienteringen av ämnet.

Personer/djur som har varit betydelsefulla och stöttande i vårt arbete är Majas fästman Filip och Julias häst Cirkel.

Vi vill även tacka varandra för ett gott samarbete och oförglömliga stunder.

1. Inledning och bakgrund

Prostitution brukar omtalas som ”världens äldsta yrke” och som en företeelse som ska ha funnits i alla tider (SOU 1995:15 s. 41). I Kännedom om prostitution 1998-1999 motiverar sexköpande män sina sexköp med att prostitution är något som alltid har funnits och som alltid kommer att finnas (Socialstyrelsen 2000 s. 43). Går denna urgamla berättelse om prostitution som världens äldsta yrke att utmana?

Prostitution som ett socialt problem kan betraktas på olika sätt utifrån olika perspektiv. Ur ett funktionalistiskt perspektiv anses prostitution exempelvis fylla en funktion i den meningen att det ger möjligheter för män att tillfredsställa sina sexuella behov genom att köpa sex av prostituerade, exempelvis då deras sexuella behov inte tillgodoses inom äktenskapet. Ur detta perspektiv ses inte prostitution som ett socialt problem som bör eller kan kontrolleras. Snarare ses det som en nödvändighet (Pettersson & Tiby 2003 s. 214). Utifrån ett feministiskt perspektiv kan prostitution istället ses som någonting som grundar sig på de rådande könsnormerna, där mannen är överordnad kvinnan (ibid.). Dessa könsnormer återspeglas också i den generella synen på prostitution genom att mannen återkommande omtalas som köpare och kvinnan som säljare. I den rollen är kvinnan även den utsatta.

Sverige har haft en annan tradition vad det gäller arbete för att motverka prostitution än vad som har varit fallet i övriga Europa. Sverige skiljer ut sig genom att ha haft ett välutbyggt trygghetssystem, en strävan efter ökad jämställdhet och ett socialt arbete mot prostitution (Prop. 1997/98:55 s. 102). Sverige är också det första land i världen som har kriminaliserat köparen av sexuella tjänster (Svanström 2004 s. 242). Den svenska sexköpslagen, som trädde i kraft 1999 (SFS 1998:408), gör det tydligt att prostitutionen behöver bekämpas via efterfrågan genom att kriminalisera den som köper sexuella tjänster (Prop. 1997/98:55 s. 101, Prop. 2010/11:77 s. 6). Enligt Lennartsson (2006 s. 32) synliggjordes mannens roll och ansvar i prostitutionen när lagen trädde i kraft. Då sexköpet blev kriminaliserat föll också det historiska argumentet att män har rätt att köpa sex på grund av att prostitution är ett fenomen som alltid har förekommit

och alltid kommer att förekomma (Lennartsson 2006 s. 32). Trots detta verkar den urgamla myten om prostitution som världens äldsta yrke leva kvar i vårt moderna samhälle, vår strävan efter jämställdhet till trots.

Enligt Svanström (2004 s. 227f) har debatten om prostitution och vilken aktör som skulle kunna kriminaliseras pågått sedan 1980-talet. Förslaget om att kriminalisera köparen av sexuella tjänster diskuterades redan då, men utmynnade den gången inte i någon kriminalisering. Istället tillsattes en parlamentarisk utredning för att klargöra prostitutionens omfattning (ibid.). Utredningen, som tillsattes 1993, avlämnade två år senare betänkandet Könshandel (SOU 1995:15), där sexköparens roll i prostitutionen lyftes fram och problematiserades. I betänkandet ges förslaget om en kriminalisering av både köpare och säljare inom prostitution (ibid. s. 224). Enligt Svanström (2004 s. 234f) gav förslaget upphov till en samhällelig debatt om jämställdhet, där kritik framfördes mot att en kriminalisering av båda parterna inte skulle bidra till ökad jämställdhet. Några år senare kom en lagrådsremiss som gav förslaget att kriminalisera endast köparen av sexuella tjänster (ibid.). Remissen la grunden för Regeringens proposition Kvinnofrid (Prop. 1997/98:55) där förslaget ges att kriminalisera endast sexköparen. Lagförslaget motiveras med att det är statens uppgift att arbeta för ett jämställt samhälle där kvinnor och män har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Det förslag till lag om förbud mot köp av sexuell tjänst som ges i Kvinnofrid trädde i kraft den förste januari 1999 under namnet Sexköpslagen. Sexköpslagen flyttades 2001 till en bestämmelse i Brottsbalken för att den skulle bli lättare att tillämpa (SOU 2010:49 s. 78). I juli 2011 skärptes straffet för köp av sexuell tjänst från att det högsta straffet var högst sex månaders fängelse till att bli högst ett års fängelse. Detta efter Regeringens proposition Skärpt straff för köp av sexuell tjänst (2010/11:77 s. 4). Lagen ser idag ut på följande sätt:

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.

(6 kap. 11 § i Brottsbalken, se Prop. 2010/11:77 s.4)

1.2 Problemformulering

Skapandet av Sexköpslagen kan ses som ett uttryck för en ambition att framhäva det feministiska perspektivet som dominerande i synen på prostitution i Sverige. Sexköpslagen lägger fokus på att minska efterfrågan av prostitution, alltså att hindra sexköparen från att köpa sexuella tjänster. På detta sätt utmanas den mer traditionella och funktionalistiska synen på prostitution som en ”nödvändighet”. Ett av syftena med lagen är att skydda de ”utsatta”, alltså de prostituerade som ofta har en svår social situation. Prostitution ses härigenom som ett socialt problem som bör bekämpas genom att minska sexköparnas efterfrågan på sexuella tjänster (SOU 2010:49 s. 75). Men trots att kunskapen om sexköparna idag har blivit större än tidigare är föreställningen om prostitution som ett socialt problem fortfarande en fråga som oftast fokuserar på den säljande parten (SOU 1995:15 s. 110). Hur detta kan komma sig är naturligtvis intressant att fråga sig, då det enligt rådande lagstiftning är den som köper sexuella tjänster som – i alla fall juridiskt sett – positioneras som ”problematisk”.

I denna uppsats undersöker vi hur sexköparen konstrueras och förstås i den politiserade och offentliga diskursen om prostitution i Sverige. Genom att undersöka hur sexköpare omtalas i olika officiella och statligt producerade dokument, så som betänkanden, propositioner, förarbeten till Sexköpslagen och rapporter från Socialstyrelsen, analyseras vilka diskurser och kategoriseringar om sexköparen som framträder i ett offentligt och politiserat sammanhang. De offentliga dokument som studerats är producerade mellan 1995 och 2010, vilket möjliggör att analytiskt följa hur talet om sexköparen formas såväl före som efter lagens ikraftträdande. Vilka egenskaper och karaktärsdrag lyfts fram i konstruktionen av sexköparen – och vad gör detta med respektive position som köpare och säljare utifrån ett könsperspektiv? Vad får Sexköpslagen för implikationer för den generella synen på prostitution och sexköp? Och vad får detta för konsekvenser för de åtgärder som formas för att motverka prostitution? Det är sådana frågor som står i fokus i denna uppsats.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur talet om sexköpare, i den offentliga diskursen om prostitution, ser ut i Sverige samt vilka konsekvenser detta tal formar för synen på sexköpare. I studien besvaras följande frågeställningar:

- Hur har Sexköpslagen påverkat framställningar av sexköparen i diskursen om prostitution?
- Vilka kategoriseringar görs och vilka problem tillskrivs sexköpare?
- Vilka kvinnliga respektive manliga representationer framträder i talet om sexköp?
- Vilka implikationer får talet om sexköpare för den bild av och syn på sexköp som förmedlas samt de åtgärder som formas för att motverka prostitution?

2. Tidigare forskning

Som påpekas i inledningen kan prostitution uppfattas på olika sätt beroende på utifrån vilket perspektiv som fenomenet betraktas. Utifrån ett funktionalistiskt perspektiv kan prostitution ses som ett komplement till äktenskapet om mannens sexuella lust inte kan tillfredsställas i det äktenskap han lever. Att kontrollera prostitution ses i det funktionalistiska perspektivet därför som någonting omöjligt och onödigt. Enligt feministiska perspektiv grundar sig prostitution främst på ojämlikheten mellan kvinnor och män. Kvinnorna är underordnade männen och kvinnorna ses som en vara utifrån sex och kropp (Pettersson & Tiby 2003 s. 214). Prostitution även kan ses som en social konstruktion. Detta innebär att prostitutionens uttrycksätt och innehåll, samt synen på denna, kan variera över tid och förändra sig i takt med den samhällseliga kulturen (ibid.).

2.1 Attityder och åsikter om Sexköpslagen

Kuosmanen (2008 s. 359) har gjort en omfattande enkätstudie som hade fokus på den svenska sexköpslagen. En fråga som ställdes till de svenskar, som slumpmässigt valts ut, var om Sverige skulle behålla Sexköpslagen. Av de tillfrågade svarade 71 procent att de ville behålla lagen. 18 procent uppgav att de inte ville behålla lagen och elva procent svarade att de inte hade någon åsikt (ibid.).

s. 362). En annan fråga som ställdes var om intervjupersonerna trodde att prostitutionen har ökat, minskat eller förblivit oförändrad som en konsekvens av lagen. På frågan svarade 13 procent att de trodde att prostitutionen har minskat, cirka 38 procent trodde på en ökning och 48 procent trodde att antalet var oförändrat (Kuosmanen 2008 s. 365). Det ställdes även en fråga om de tillfrågade trodde att antalet sexköpare hade ökat, minskat eller var oförändrat som konsekvens av lagen. 37 procent svarade att de trodde att antalet sexköpare hade ökat. 20 procent trodde att de hade minskat och 43 procent trodde att det var lika många som innan (Kuosmanen 2008 s. 366). En slutsats som Kuosmanen kommer fram till ur ett könsperspektiv är att männen förefaller vara mer benägna att tro att prostitutionen har minskat som en konsekvens av Sexköpslagen. Kvinnorna var i sin tur mer benägna att tro att antalet sexköpare hade minskat. Vidare förefaller de svenskar som har deltagit i studien vilja behålla Sexköpslagen, trots att de inte har så stark tilltro till att lagen har minskat efterfrågan på sexuella tjänster (ibid. s. 377).

Fick (2007 s. 33) skriver i sin artikel om att kriminalisera köparen av sexuella tjänster i Syd Afrika. Hon tar upp Sveriges sexköpslag som ett exempel på negativa effekter av en kriminalisering. Fick (2007 s. 35) menar att Sexköpslagen har drivit sexsäljarna under jorden och internet och telefon har blivit den stora prostitutions arena. Vidare skriver Fick att det har varit svårt att utifrån den svenska sexköpslagen åtala sexköparna. Utifrån dessa argument är Fick (2007 s. 36) emot en kriminalisering av sexköparen i Syd Afrika. Hennes åsikt är att staten inte ska lägga sig i vuxna människors sexliv vilket vore fallet vid en kriminalisering.

2.2 Sexköparen i den terapeutiska diskursen

Lennartsson (2006 s. 32) har skrivit om sexköparen och den terapeutiska diskursen. Studien illustrerar hur mannen tenderar att framställas som sexköpare utifrån ett psykoterapeutiskt perspektiv. Lennartsson (ibid.) beskriver att talet om sexköparen har förändrats över tid. Förr framställdes sexköpare enligt henne huvudsakligen som hurtiga, kraftfulla och bekymmerslösa ungarlar. Idag tenderar de i högre grad att framställas som avvikande män med en problematisk sexualitet (Lennartsson 2006 s. 36). Enligt ett psykoterapeutiskt perspektiv

framställs den avvikande sexualiteten som någonting som psykologer kan behandla, då sexualitet här betraktas som en mental företeelse snarare än som en kroppslig (Lennartsson 2006 s. 38). Lennartsson (2006 s. 39) menar att sexköparen ur detta perspektiv kan ses som ett offer, då sexköpet betraktas som ett symptom på en avvikelse hos mannen. Detta måste inte tyda på att mannen har en problematisk sexualitet. Att köpa sexuella tjänster framställs utifrån detta perspektiv snarare som ett rop på hjälp, som exempelvis kan bero på att männen i barndomen har blivit utsatta av en själslig skada, så som exempelvis sexuella övergrepp. Männen kan enligt Lennartsson (2006 s. 40) även ha övergivits och blivit svikna som barn eller varit för hårt hållna av sina föräldrar. I psykoterapi söker terapeuten efter händelser i barndomen som kan ha påverkat den vuxne mannens känslvärld och beteende. Oftast anses sexuella avvikelser uppstå när pojken tar upp kampen för att uppnå manlighet. Kvinnlighet framställs utifrån detta perspektiv som något som finns i kroppen, medan manlighet ses som någonting som ska åstadkommas (Lennartsson 2006 s. 40f).

2.3 Sexköp utifrån genus och normer

Enligt Pettersson och Tiby (2003 s. 218) betraktas sexköp utifrån rättstillämpningen som ett brott mot den allmänna ordningen, inte som ett brott mot själva säljaren. Trots kriminaliseringen har det enligt dessa forskare inte lagts något större fokus på de som köper sex inom forskningen. Pettersson och Tiby (ibid. s. 229f) förmedlar istället en avbild av att köparna snarare har blivit ännu mer osynliga sedan Sexköpslagens införande, kanske på grund av risken att åka fast och bli straffad. Deras undersökning, som utgår från intervjuer och enkäter med personer som arbetar med att motverka prostitution, gav en bild av prostitution där endast kvinnor är säljare och män är köpare (ibid.). Att kvinnan ses som sexköpare utgör enligt dessa forskare en mycket ovanlig framställning, inom forskningen såväl som bland praktiker. Ytterligare ett exempel på detta kan vi se i Kuosmanens (2008 s. 367) enkätstudie, där en del frågor berörde personernas egna erfarenheter av att köpa sex. Utav de 1009 personerna som svarade på frågan uppgav 34 män och en kvinna att de någon gång har betalat för sex (ibid.). Kvinnan som hade köpt sex uppgav att det skett utomlands (Kuosmanen 2008 s. 372).

Köp av sexuella tjänster utomlands har enligt Scaramuzzino och Weman (2007 s. 17) blivit allt vanligare. Att köpa sex utomlands omnämns vanligtvis som ”sexturism” och syftar då huvudsakligen på mäns köp av sexuella tjänster. Fenomenet med kvinnor som köper sex utomlands omtalas istället oftast som ”romantisk turism”. Romantisk turism är enligt Scaramuzzino och Weman (2007 s. 19) väldigt liten i omfattning och lesbisk sexturism är enligt dem näst intill obefintlig. Lennartsson (2006 s. 43) tar utifrån ett psykoterapeutiskt perspektiv upp ett exempel på skillnader mellan manlig och kvinnlig sexualitet. Hon menar att kvinnor som söker hjälp angående sin sexualitet har ett mönster som kan liknas med de manliga sexmissbrukarnas. Men kvinnans sexberoende framställs inom den psykodynamiskt inriktade litteraturen mer som ett kärleksberoende än sexuellt beroende (Lennartsson 2006 s. 43f). Detta könsstereotypa sätt att tala om sexköp är genomgående inom den tidigare forskning som vi har tagit del av, även den intar ett feministiskt perspektiv. Män framställs återkommande köpa sex, medan kvinnor uppges köpa kärlek. Detta skapar en bild av att män har en starkare sexualitet än kvinnor.

Enligt Mattsson (2012 s. 99), som har studerat hur manligt och kvinnligt konstrueras inom missbruksvården, tenderar kriminalitet och missbruk att förstärka bilden av ”manlighet”. Därför framställs kriminella och missbrukande män ofta som mer maskulina än ”vanliga” män. Som en konsekvens av detta beskrivs missbrukande och kriminella män ofta som översexuella, exempelvis av personal på behandlingshem. Det framställs som manligt att ha en stark, nästan okontrollerad sexualitet (ibid.). Samtidigt finns det många konstruktioner om hur en kvinna bör vara. Mattsson (2012 s. 94) skriver exempelvis om kvinnor i missbruk och att dessa kvinnor genom att missbruka anses bryta mot traditionella kvinnliga normer. När kvinnor bryter mot dessa normer och förväntningar tenderar deras femininitet att konstrueras som problematisk av omgivningen. Det är därför inte ovanligt att kvinnliga missbruksbehandlingar fokuserar på att återskapa femininitet, exempelvis genom behandlingsinslag av att kvinnorna ska lära sig laga mat, baka och göra moderskap på ”rätt” sätt (Mattsson 2012 s. 98). Missbruksvården framträder här, likt prostitution, som en starkt könad arena. Den generella förståelsen och konstruktionen av kvinnan formas efter förgivet tagna feminina normer och ideal, som utifrån ett feministiskt perspektiv begränsar

kvinnan och föreställningar om henne. Detta speglar de rådande könsnormer som finns i samhället och som upprätthålls genom att behandlingsinsatser, vare sig de riktas sig mot prostitution eller missbruk, formas enligt könsstereotypa manliga och kvinnliga ideal.

Scaramuzzino och Weman (2007 s. 29) menar att sexköp ur ett feministiskt perspektiv också kan förstås som socialt konstruerat. Det är rådande samhällsnormer som styr vad som anses vara normalt, sunt och hälsosamt. Månsson (2005 s. 25) menar att på en samhällsnivå handlar prostitution om en könsspecifik normativitet och sexuella normer. Att köpa sex är därför någonting som framför allt män ägnar sig åt (ibid.). Av tradition har män ansetts behöva ha ett mångsidigt sexualliv för hälsans skull (Månsson 2005 s. 26). Enligt Sandell et al. (1996 s. 170) har synen på den manliga sexualiteten förändrats. Förr framställdes den manliga sexualiteten ur ett mer funktionalistiskt perspektiv, som att den inte gick att hejda och att mannen behövde få utlopp för denna. Om mannen inte fick utlopp för sin sexualitet riskerades samhällsordningen att rubbas. Sandell et al. (ibid.) menar vidare att sexualiteten idag i högre grad framställs som ett formbart behov som mannen själv kan anpassa efter den kontext han befinner sig i.

2.5 Annan forskning om sexköparen

I befintlig forskning om sexköparen ligger ofta fokus på att undersöka vem sexköparen är och varför han köper sex. Ett exempel på detta är de fem kategorier av sexköpare som Sandell et al. (1996) skapat utifrån intervjuer med 40 sexköpare. ”Allkonsumenterna”, ”Relationsundvikarna”, ”Kompletteringsköparna”, ”Relationssökarna” och ”De refuserade” framställs här som typiska kategoriseringar av sexköpare (Sandell et al. 1996 s. 149ff). Då kategoriseringar av vem sexköparen är inte direkt ingår som huvudfokus i vår studie väljer vi att inte göra en mer ingående redogörelse för detta här. Istället intresserar vi oss för hur talet om sexköp formas i den offentliga sfären – och hur det påverkar synen på och arbetet mot prostitution. Och sådan forskning, med fokus på hur sexköpare omtalas och framställs samt vilka konsekvenser det får, har vi haft svårt att finna någon mer utbredd forskning om. Detta bidrar också till

att motivera behovet av vår egen studie och de perspektiv på köp av sexuella tjänster som härigenom lyfts fram.

3. Teoretiska utgångspunkter

Den analysmetod vi har använt oss av är diskursanalys, vilket är en metod för kvalitativ textanalys. Vi har undersökt hur talet kring sexköpare ser ut i Sverige, vilket innebär att vi utgår från en socialkonstruktionistisk kunskapssyn där språket är i fokus. Genom att läsa och analysera olika dokument som har publicerats av – eller på uppdrag av – olika statliga myndigheter och andra offentliga aktörer kan vi skapa oss en bild av hur talet om sexköpare ser ut på en samhälls nivå. Detta kan endast göras utifrån en kvalitativ metod (Boréus 2011 s. 10).

”Verklighet” konstrueras utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv när språk används och ett sammanhang skapas genom att ge namn åt grupperingar, händelser och ting (Börjesson & Palmblad 2007 s. 9f). Börjesson och Palmblad (2007 s. 13) ger en definition av begreppet diskurs som ”...ett bestämt sätt att tala om och förstå världen”. Ett annat sätt att tala om diskurser eller diskursiva formationer är därför att, som vi ofta gör i denna uppsats, hänvisa till ”talet om” – som i vårt fall – sexköparen. Diskursanalysen kan enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000 s. 10) ses både som en metod och en teori. I detta kapitel kommer vi att gå igenom de teoretiska och analytiska grunderna inom diskursanalysen som är av relevans för vår uppsats. I metodkapitlet behandlar vi i sin tur de mer praktiska och metodologiska frågorna.

3.1 Socialkonstruktionism

Vi kan inte använda oss av diskursanalysen endast som en metod utan vi måste ha en utgångspunkt i socialkonstruktionismen (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s. 10). Enligt Vivien Burr (2003 s. 5) är den sociala världen, vilket inkluderar oss människor, en produkt av sociala processer som inte är givna, varken för världens natur eller för människan. Utifrån socialkonstruktionismen finns det ingen objektiv fakta utan kunskap skapas genom att världen betraktas ur olika perspektiv. Därför finns det ingen mening med att som forskare leta efter ”sanningen”, då denna är att förstå som något som har skapats av social vetenskap

– och andra mänskliga och kulturella ”göranden” (Burr 2003 s. 6). Världen förstås härigenom som konstruerad genom mänsklig interaktion. Språk ses utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv som en form av social handling. Att utgå från språket vid socialkonstruktionistisk forskning är därför centralt (Burr 2003 s. 8).

Burr (2003 s. 2) beskriver socialkonstruktionismens fyra grundpremissar. Hon menar att den första premissen handlar om att det som ses som självklar kunskap inte kan betraktas som ren sanning (ibid s. 3). Verkligheten formas utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv genom våra föreställningar, kategoriseringar och vårt sätt att tala om världen. Vi bör därför ha en kritisk inställning till självklara kunskapsanspråk. Den andra premissen handlar enligt Burr (2003 s. 3f) om att vår kunskap om världen är historiskt och kulturellt formad. Hur världen beskrivs och upplevs har samband med vilken kunskap och vilka kategorier som vi har använt oss av historiskt. Människan föds in i en värld där kategorier används av olika människor i en kultur som redan existerar. Världen kan därför inte förstås som en ”objektiv” eller fast verklighet, utan bör istället ses som något som hade kunnat vara annorlunda om det hade formats utifrån andra sociala och kulturella konstruktioner (ibid. s. 7). Socialkonstruktionismens tredje premiss handlar om att det finns ett samband mellan sociala processer och kunskap. Kunskapen som finns om världen är enligt Burr (ibid. s. 4) någonting som konstrueras mellan människor. Språket är någonting som människor använder sig av för att konstruera kunskap och ”verklighet”. Även denna premiss pekar därför på behovet av medvetenhet om att ”sanningen” aldrig är fast, utan i ständig förändring genom språklig interaktion. Den sista premissen som Burr (2003 s. 5) beskriver handlar om sambandet mellan kunskap och social handling. Sociala handlingar ger beskrivningar och konstruktioner av världen utifrån rådande maktrelationer. Maktrelationerna berättar hur en människa får och inte får behandla andra människor. Hur ”sanning” fastställs är enligt denna premiss alltså beroende av vilka maktrelationer som råder och vem som ges tolkningsföreträde i konstruktionen av kunskap. Utifrån detta perspektiv är vetenskaplig kunskap därför inte att förstå som mer ”sann” än någon annan kunskap. Det ses enbart som ytterligare en konstruktion som kan göras, bredvid alla andra konstruktioner (ibid.).

3.2 Diskursanalys som teori och metod

Genom att göra en diskursanalys kan vi undersöka hur talet om sexköparen ser ut idag, hur det har förändrats och vilka sociala implikationer som skapas av de diskurser som framträder. Enligt Bryman (2008 s. 474) fokuserar diskursanalysen på språkets betydelse. Språket är det som utifrån en konstruktionistisk förståelse skapar vår sociala verklighet. Genom språket skapas även attityder, föreställningar och kategoriseringar av olika grupper i samhället (Börjesson & Palmblad 2007 s. 11). Vår undersökning av offentliga dokument kan därför exempelvis visa på olika kategorier som tillskrivs sexköpare samt hur manlig respektive kvinnlig sexualitet framställs.

3.3 Diskursteori

Alla sociala fenomen består enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000 s. 31) av konstruktioner som kan analyseras med hjälp av diskursanalytiska redskap, vilket kan ge en förståelse för det sociala. Diskursens struktur är möjlig att förändra, då konstruktioner inte är konstanta över tid utan är i ständig förändring (ibid. s. 36). Detta har vi tagit fasta på i vår analys, genom att bland annat fokusera på hur talet om sexköpare har förändrats – och inte förändrats – över tid.

Winther Jørgensen och Phillips (2000 s. 31) beskriver olika diskursanalytiska inriktningar och analysredskap som kan tillämpas vid diskursanalys. Vi fastnade för *diskursteorin* som är en vidareutveckling av Ernesto Laclau och Chantal Mouffes teori om diskurser.

3.4 Kategorisering

Kategorisering är en teori som vi använt som ett analytiskt verktyg. Enligt Börjesson (2003 s. 88) behöver vi sätta in världen i *kategorier* för att skapa mening. Att kategorisera är därför något vi ständigt gör i vår vardagliga interaktion. Kategorier är däremot aldrig neutrala utan har alltid en betydelse, då språket har en koppling till hur vi tänker kring och ser på världen. Enligt Börjesson och Palmblad (2008 s. 9) skildrar sociala kategoriseringar världen på ett särskilt sätt. Beroende på hur vi använder vårt språk skapas kategoriseringar och dessa är inte konstanta över tid (ibid. s. 34). Hur sexköparen kategoriseras får konsekvenser för de åtgärder som formas i bekämpningen av prostitution, vilket

också är analytiskt relevant i vår studie. Kategoriserar sexköparen som ”en vanlig man” formar detta exempelvis föreställningar av den sexköpande mannen som oskyldig och ”normal”.

3.5 Genusteori

En central kategorisering som görs i vårt material, och som även ingår som en av studiens frågeställningar, handlar om kön. Vi ställer oss exempelvis frågan hur manliga respektive kvinnliga sexköpare framställs på vilket sätt talet om sexköpare ”könas”. Då kön utgör en central kategorisering i vår studie utgår vi i vår analys också från genusteori för att undersöka och dekonstruera vårt empiriska material samt de könade konstruktioner som görs och dess implikationer för förståelsen av sexköparen.

Mattsson (2010 s. 43) menar att det centrala inom genusteori är att kritiskt granska hur kön konstrueras, fostras och socialiseras. Genusteorin utgår från att kön inte är något som formas biologiskt. Istället betraktas det som något som formas utifrån påverkan från samhället och utifrån normer om hur kvinnor och män bör vara (ibid.). Enligt Kullberg (2012 s. 14) är kategoriseringarna man och kvinna socialt konstruerade utifrån den kultur och de samhälleliga föreställningar som omger oss. Dessutom är alla människor med i en genusskapande process där vi oundvikligen, genom våra handlingar och vårt sätt att tala, skapar genus. Hirdman (2001 s. 16) konstaterar att genus inte bara är något som kopplas till kroppar, utan till allt som omger oss. Detta sker i form av olika tankesätt om vad som är manligt och kvinnligt i vardagen, inom hemmet, på arbetsplatsen, inom politiken och så vidare. Kvinnor förväntas att uttrycka femininitet och män förväntas uttrycka maskulinitet. Mattson (2010 s. 43f) menar att dessa uttryck kan förändras över tid. Samtidigt menar hon att redan när barn föds görs skillnad mellan könen genom att barnen exempelvis tillskrivs olika färger beroende på kön. Tänk bara på den första frågan som nästan alltid ställs när ett barn har fötts ”Blev det en pojke eller en flicka”. Genom hur vi använder språket och genom hur vi handlar konstrueras kön (ibid. s. 45). Det är omöjligt att undvika, då vi människor som sociala varelser lever upp till föreställningarna om kön genom hur vi klär oss, talar och bemöter andra. Enligt Mattsson (ibid.) är heterosexualiteten central för konstruktionen av kön och könsmaktssystemet.

Enligt Hirdman (2001 s. 59) jämförs ofta kvinnor och män med varandra. Hirdman poängterar här att när en kvinna jämförs med en man, jämförs hon mot en norm. Utifrån Hirdmans sätt att tänka kring genus utgör mannen normen och idealet för alla människor, oavsett kön. När det då görs jämförelser mellan män och kvinnor sätts jämförelsen alltså mellan människa och kvinna. Att mannen blivit vårt samhälles norm förklarar Hirdman (ibid s. 60) med att det är en djupt kulturell nedärvd självklarhet. Även Butler (2007 s. 59) menar att mannen tillskrivs egenskaperna av att vara människa, medan kvinnan definieras utifrån kön. Butler skriver vidare utifrån Wittig och Beauvoir att män ständigt tenderar att ses som personer, medan det endast är kvinnor som ses utifrån kön. Detta illustreras på följande sätt:

Genus är det språkliga tecknet på den politiska motsättningen mellan könen. Genus används här i singularis eftersom det faktiskt inte finns två genus. Det finns enbart ett: det feminina, då det maskulina inte är något genus. Ty det maskulina är inte det maskulina, utan det allmänna.

(Butler 2007 s. 72)

4. Metod

Vi är intresserade av att undersöka den politiska och offentliga diskursen om sexköpare. I vår studie har vi därför valt att granska offentliga dokument som behandlar sexköp och prostitution, så som propositioner, betänkanden, utvärderingar och rapporter från Socialstyrelsen. Enligt Boréus (2011 s. 158f) är propositioner ett resultat av en process där offentliga diskurser vägts samman. Vi har valt att använda oss av diskursanalysen som metod, eftersom det var den metod som bäst kunde hjälpa oss att besvara våra frågeställningar som handlar om hur bilden av sexköpare konstrueras i det offentliga talet i Sverige.

Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000 s. 56) är forskaren ofta förankrad i de diskurser som han eller hon undersöker. Som forskare går det därför inte att helt ställa sig utanför och frigöra sig från de diskurser som undersöks (ibid.). Som en analytisk hjälp, för att kunna distansera oss från rådande diskurser i det samtida talet om sexköpare, använder vi oss av ett empiriskt material som har publicerats

både innan och efter Sexköpslagens implementering. Att både undersöka dokument som har producerats i nutid och innan Sexköpslagens ikraftträdande, har hjälpt oss att kunna se vad som över tid förändrats eller formats som nya diskursiva formationer i talet om sexköpare.

4.1 Metodens förtjänster och begränsningar

Den kritik som har riktats mot kvalitativ forskning bygger på att det ofta finns svårigheter att replikera en undersökning. Undersökningarna brukar kritiserats för att vara ostrukturerade och ofta beroende av forskarens egen uppfattning och egenskaper (Bryman 2008 s. 368f). Bryman påpekar att i kvalitativ forskning är forskaren verktyget i tolkningsprocessen. Eftersom det inte finns något självklart tillvägagångssätt för hur forskare ska tolka kvalitativa data, är det svårt att replikera sådana undersökningar. Forskningen och vår analys påverkas av vilka vi är som forskare och i vilken mån vi influerar forskningens resultat. Eftersom vi har utgått från socialkonstruktionism utgör vi det största och viktigaste verktyget i tolkningen av empirin i det att det är vi och våra dekonstruktioner som ligger till grund för analysen. Vi är medvetna om att tolkningen är vår och att det utifrån detta perspektiv är omöjligt att replikera undersökningen. Men eftersom vi arbetar socialkonstruktivistiskt, är ren replikering av undersökningen inte speciellt relevant. Viktigare är att vi är genomskinliga i vårt tillvägagångssätt och medvetna om vår metodologiska ansats.

Bryman (2008 s. 370) nämner just transparens – eller genomskinlighet – som en förekommande brist i kvalitativ forskning. Det är vanligt att kvalitativa studier inte är tydliga med vad som konkret har gjorts, hur slutsatserna har kommit fram samt hur urvalet har gjorts. Kvale (1997 s. 189) menar att forskaren ska ”lägga korten på bordet” för att få reliabilitet i studien. Med detta menar han att forskaren ska redogöra för hur tolkningsprocessen har sett ut och förmedla detta till läsaren, vilket har varit vår ambition genom hela uppsatsen. Vi har försökt att vara tydliga med hur vi har valt ut vår empiri i form av offentliga dokument och varför vi har valt vissa delar av dokumenten. Detta redovisas under rubriken ”Urval”.

En styrka som vi ser med att göra en diskursanalys är att kritiskt kunna granska och ifrågasätta det som tas förgivet och som reproduceras i talet om sexköparen.

På detta sätt kan vi bryta ner och analysera de representationer som görs av "verkligheten" i de dokument vi valt och tydliggöra vilka sociala konsekvenser som skapas av det tal om prostitution och sexköp som görs i det offentliga rummet i Sverige.

4.2 Metodens tillförlitlighet

Inom forskning används begreppen reliabilitet (tillförlitlighet) och validitet (mätningens relevans). Begreppen har störst betydelse i kvantitativa studier, men de används också i kvalitativa studier (Bryman 2008 s. 49, 352). Eftersom vår utgångspunkt är socialkonstruktionistisk kommer vi inte att söka "sanning" utan representationer. Kvale (1997 s. 204) menar att ett postmodernt förhållningsätt avstår från att leta efter sanningen, istället läggs vikten vid skillnaderna, nyanserna och paradoxerna, precis som vi gör i vår studie.

Enligt Kvale (1997 s. 188f) kan en kvalitativ studie öka reliabiliteten genom att använda flera analytiker av samma material. Härigenom kan kontroll ges över att forskarens perspektiv inte har för stor inverkan i analysen. Med flera analytiker kan dessa komma fram till olika innebörder som sedan kan föras samman igenom en dialog. Utifrån denna dialog kan analytikerna komma fram till en gemensam kartläggning av begrepp, som uppkommer av de frågor som står i fokus för undersökningen (Kvale 1997 s. 189). I vår undersökning har vi varit två forskare som har tolkat materialet och har på detta sätt förhållit oss till att skapa reliabilitet i vår undersökning. Vi har analyserat materialet och har sedan tillsammans diskuterat fram de representationer av sexköparen som vi har kunnat se i vår empiri. Winther Jørgensen och Phillips (2000 s. 123) menar att ett sätt att avgöra om en diskursanalys är valid är att titta på sammanhanget. Diskursens analytiska påstående ska ge en form av sammanhang. Vi har skapat sammanhang i vår studies resultat genom att både återkoppla till tidigare forskning och teori.

Forskaren har enligt Kvale (1997 s. 218) en betydande roll då forskning är en hantverksprocess. Forskarens hantverksskicklighet har därför stor betydelse för trovärdigheten och validiteten i arbetet. Det är forskaren som besitter de metodiska verktygen för att kunna analysera sitt material. Vår undersöknings validitet sjunker då vi inte är erfarna forskare. Vi har dock grundläggande

kunskap om metod och olika verktyg som vi kan använda oss av i forskningsprocessen. Dessa har vi noggrant försökt följa i vårt arbete med denna uppsats.

4.3 Urval

Vi har i studien använt oss av ett målstyrt urval som enligt Bryman (2008 s. 394f) innebär att forskaren gör urvalet utifrån det som är relevant och meningsfullt utifrån studiens frågeställningar och teoretiska ramverk. Det som är viktigt i detta urval är att materialet väljs så att forskaren kan pröva sina teoretiska idéer (ibid.). Vi inhämtade vårt material genom att göra sökningar på sökmotorn Google, Regeringens hemsida, Socialstyrelsens hemsida och i Libris, vilket är en nationell bibliotekskatalog. Detta gjorde vi för att få en bred ingång och för att vi inte skulle missa några viktiga dokument. Vi tog efter tips från vår handledare också kontakt med Annelie de Cabo, doktorand i socialt arbete vid Göteborgs universitet, eftersom hon forskar om homosexuell prostitution. Annelie gav oss tips om Regeringens proposition Kvinnofrid (Prop. 1997/98:55), Könshandeln (SOU 1995:15) och Förbud mot köp av sexuell tjänst – en utvärdering 1998-2008 (SOU 2010:49). Via regeringens hemsida har vi hämtat Kvinnofrid (Prop. 1997/98:55), Förbud mot köp av sexuell tjänst (SOU 2010:49) och Regeringens proposition Skärpt straff för köp av sexuell tjänst (Prop.2010/11:77). Könshandeln beställde vi via Libris. På Socialstyrelsens hemsida fann vi tre rapporter som heter Kännedom om prostitution som har publicerats 2000, 2004 och 2007. För att få rapporterna i tryckt format beställde vi dem via Lunds universitets bibliotekskatalog. Tidsperspektivet har varit centralt i valet av dokument. Då Sexköpslagen trädde i kraft 1999 valde vi att analysera dokument som har publicerats både före och efter lagens ikraftträdande, för att se om det fanns någon förändring i talet om sexköpare över tid.

Vi läste igenom alla dokumenten för att kunna välja ut de delar som var lämpliga att använda för en närmare analys med tanke på studiens syfte. De delar som har valts ut berör gruppen köpare av sexuella tjänster. Den större delen av dokumenten innehåller information om prostitution utifrån säljare och yrkesverksammas perspektiv. Dessa delar har vi valt bort för vår analys. Andra

begränsningar vi har gjort är att vi inte använder oss av dokument som enbart handlar om människohandel eller barnprostitution. Vi har dessutom uteslutit delar av dokumenten som handlar om sexuella tjänster utförda via internet. Ytterligare en begränsning i vår studie har varit att endast beröra Sverige och vi har därför uteslutit dokument eller delar av dokument som jämfört Sverige med andra länder.

För att hitta tidigare forskning har vi sökt litteratur via sökbasen Libris och sedan beställt böckerna via Lunds universitets bibliotekskatalog. Vi fick även här tips på material utav Annelie de Cabo. Vi har begränsat den tidigare forskningen genom att endast använda oss av material som publicerats efter år 1990, då vi ville ha den senaste forskningen som finns inom vårt område. Sexköpare är inget stort forskningsområde och för att få ett större material fick vi sträcka oss till år 1990. I kunskapsorienteringen fann vi inte någon relevant utländsk forskning som berörde den svenska sexköpslagen, eller våra frågeställningar. Det finns utländsk forskning om sexköpare och lagar kring prostitution i andra länder, men vi valde att begränsa oss till svensk forskning eftersom Sverige var det första landet som kriminaliserade sexköparen.

4.4 Materialets förtjänster och begränsningar

En begränsning med det material vi har valt är att det endast representerar en viss tidsperiod. Vi kunde valt att ha ett mer omfattande material och material från tidigare år. Exempelvis skulle vi kunnat valt dokument från 1980-talet och på så sätt fått med hela debatten kring prostitution och kriminaliseringen. På grund av uppsatsens begränsade omfång var detta inte möjligt.

Materialets förtjänst är att det är publicerat både innan och efter att Sexköpslagen trädde i kraft. Detta möjliggör att se en förändring över tid i talet om sexköp och sexköparen. En annan förtjänst med materialet är att det är publicerat av myndigheter, vilket gör att det är ett trovärdigt material utifrån det fokus som vår studie har.

4.5 Etiska överväganden

Till en början var vi intresserade av att ta reda på vad sexköpare har för uppfattning om sig själva och ämnet prostitution. Eftersom det kan vara etiskt

tveksamt att intervjua en utsatt grupp för en c-uppsats valde vi istället att studera ämnet genom offentliga dokument. Vi anser att diskursanalys utifrån offentligt publicerade dokument är en skonsam metod eftersom den inte blandar in människor som riskerar att bli kränkta. En fördel med att vi använder oss utav denna metod är också att materialet redan är publicerat och finns tillgängligt.

Enligt Vetenskapligarådets forskningsetiska principer (2009 s. 9) finns det fyra principer att ta hänsyn till i en studie. Principerna är *samtyckeskravet*, *nyttjandekravet*, *informationskravet* och *konfidentialitetskravet*. Eftersom vår studie endast kommer att bygga på offentliga dokument finns det inga personer som berörs. Vi har studerat texternas innehåll och inte fokuserat på författarna till texterna. Detta eftersom författarna redan har publicerat sitt material och då ger ett samtycke till allmänheten att läsa och analysera materialet.

4.6 Arbetsfördelning

Vi sökte litteratur till avsnittet ”tidigare forskning” tillsammans, men för att göra arbetet så effektivt som möjligt valde vi att dela upp läsningen av litteraturen. Empirin har vi sökt gemensamt och vi har tillsammans valt ut vilken empiri som var lämplig för vår undersökning. Båda läste igenom samtliga dokument och vi valde tillsammans ut de delar som var relevanta. I skrivprocessen har vi arbetat tillsammans för att få ett enhetligt språk genom hela uppsatsen.

4.7 Tillvägagångssätt vid analys

Enligt Jönson (2010 s. 57) och Asperts (2011 s. 181) är det vanligt att koda material med hjälp av bokstavsmarkeringar i textens marginal eller att använda sig utav färgpennor genom att stryka under olika teman med olika färger. Vi lät oss inspireras av detta och varje frågeställning representerades av en färg som vi använde när vi strök över ord eller meningar som utgjorde svar på frågeställningen. Detta underlättade när vi analyserade eftersom det blev lättare att se samband och motsägelser i dokumenten. Dessutom var det en rolig del i forskningsprocessen eftersom det var ett intressant material att analysera.

Eftersom vi har valt att inspireras av diskursteorin har vi i analysen använt oss av några olika diskursanalytiska verktyg som har utvecklats inom denna

analystradition, vilka beskrivs nedan. Förutom de analys redskap vi använt från diskursteorin har vi identifierat kategorier utifrån teorin om kategorisering (Börjesson 2003 s.88). Det var till en början svårt att identifiera de olika diskursteoretiska begreppen, då vi inte visste hur vi skulle använda dem i den praktiska diskursanalysen. Detta fick vi delvis hjälp med av vår handledare genom att tillsammans med henne diskutera vårt empiriska material och olika sätt att analytiskt närma oss det.

Ett analytiskt verktyg inom diskursteorin som vi har använt oss av i vår analys är *nodalpunkter*. En nodalpunkt kan enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000 s. 33) förstås som ett centralt begrepp inom en specifik diskurs, kring vilket andra ord och begrepp inom diskursen ges betydelse. Genom att identifiera nodalpunkter i talet om sexköp i de texter som vi analyserar kan vi undersöka vilka kategoriseringar som görs av sexköparen och vad som länkas samman med dessa kategorier. Den stora nodalpunkten i den offentliga diskursen om prostitution som vi använder oss av i analysen är ”mannens sexualitet”.

Varje praktik som skapar en relation mellan olika diskursiva utsagor, så att dessas identitet förändras, är enligt Laclau och Mouffe en *artikulation*. En artikulation kan omforma och ifrågasätta en diskurs genom att omdefiniera några av dess element (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s. 34f). Begreppet artikulation är därför också centralt i vår analys, då vi undersöker hur talet om sexköpare, i diskursen om prostitution, i Sverige förändras och omformas över tid utifrån Sexköpslagens implementering.

Olika identiteter som formas inom en diskurs beskrivs inom diskursteorin vanligtvis som *subjektspositioner*. Dessa positioner har anknytning till vissa förväntningar om hur ett visst subjekt – eller en viss identitet – ska uppföra sig och uttrycka sig inom en specifik diskurs. På så vis finns det alltså olika positioner som subjekt kan inta i en diskurs (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s. 48f). Att undersöka vilka subjektspositioner som formas inom en diskurs är relevant i vår analys, eftersom det kan hjälpa oss att lyfta fram de olika bilder som ges av sexköpare samt se vilka manliga och kvinnliga representationer som görs. Vi har också undersökt vilka subjektspositioner som tillskrivs sexköparen i den offentliga

diskursen om prostitution. Vilka förväntningar det finns på hur en sexköpare ska vara kan också undersökas med hjälp av subjektpositioner. I det kommande kapitlet presenteras vår analys och de slutsatser vår studie har lett fram till.

5. Analys

Sverige är unikt i sitt slag som det första landet i världen som har kriminaliserat köparen av sexuella tjänster. För att tala i diskursanalytiska termer kan införandet av Sexköpslagen betraktas som en form av juridisk *artikulation*, det vill säga ett nytt sätt att tala om – eller benämna – ett fenomen som skapar möjligheter att omforma och ifrågasätta en rådande diskurs genom att ändra några av dess beståndsdelar (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s. 35). Den artikulation vi talar om här handlar om att prostitution enligt Sexköpslagens intentioner ska bekämpas genom efterfrågan. På så sätt är det också den sexköpande aktören, och inte den prostituerade, som konstrueras som ”problemet”. Hur talas det då om sexköpare i den offentliga diskursen om prostitution i Sverige? Har Sexköpslagen haft någon inverkan hur de och deras sexköp framställs?

I det tal om prostitution som framträder i våra analyserade dokument förefaller vissa sätt att tala om sexköparen i diskursen om prostitution, som fasta, det vill säga som oföränderliga över tid. Att prostitution ska bekämpas genom att minska efterfrågan är ett sådant exempel. Detta återspeglas både i propositionen Kvinnofrid, som publicerades som ett förarbete till Sexköpslagen, och i propositionen Skärpt straff för köp av sexuell tjänst, som kom efter att lagen hade trätt i kraft. I båda dessa propositioner ses prostitution som ett socialt problem som bör bekämpas genom efterfrågan (Prop. 1997/98:55 s. 101, Prop. 2010/11:77 s. 6). Också i betänkandet Förbud mot köp av sexuell tjänst (SOU 2010:49 s. 75) omtalas prostitution som ett socialt problem som samhället bör bekämpa, vilket bäst uppges ske genom Sexköpslagen. Ett exempel på denna syn på sexköp visas i Kvinnofrid, där förslag till en kriminalisering ges:

De prostituerade har också i allmänhet en mycket svår social situation. Det är därför en viktig samhällsangelägenhet att prostitutionen bekämpas. Även om det kan anföras argument mot att kriminalisera köp av sexuella tjänster anser regeringen ändå att argumenten för en kriminalisering väger så tungt att det är rimligt att nu införa ett förbud av tillfälliga sexuella

förbindelser. Därigenom markeras samhällets inställning i denna fråga. Genom ett förbud kan också prostitutionen och dess skadeverkningar bekämpas på ett effektivare sätt än vad det hittillsvarande arbetet med prostitution har åstadkommit.

(Prop. 1997/98:55 s. 104)

I texten framhålls att prostitution bör bekämpas genom en kriminalisering av sexköp. Liknande uttalande finner vi i den senare daterade empirin, som exempelvis i Regeringens proposition Skärpt straff för köp av sexuell tjänst:

Prostitution är en i vårt samhälle oacceptabel företeelse som medför skador både för den enskilde individen och för samhället i stort. Att förebygga och bekämpa prostitution är därför ett angeläget samhällsligt intresse. I det arbetet utgör straffbestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst ett viktigt instrument.

(Prop. 2010/11:77 s. 6)

Utifrån det här två utdragen ser vi att intresset för kriminaliseringen av sexköparen består i det offentliga talet om prostitution, såväl innan som efter det att lagen har trätt i kraft. Synen på att prostitution ska bekämpas utifrån efterfrågan har alltså inte förändrats över den tid som vår undersökning omfattar. Nu som då talas det om att bekämpa prostitution genom att komma åt efterfrågan, det vill säga att kriminalisera sexköp. Men vad innebär då denna för Sverige nya artikulation, att prostitution ska bekämpas via efterfrågan, för synen på prostitution och sexköp i Sverige? I vår empiri återfinns flera paradoxer och motsägelser, men också tecken på sociala förändringar som en konsekvens av lagens införande. I det här kapitlet undersöks de närmare.

5.1 Prostitutionens könspositioneringar

Den allra tydligaste motsägelsen i talet om att prostitution ska bekämpas genom att minska efterfrågan framträder när vi undersöker vilka genuskonstruktioner som görs i materialet – och vilka implikationer dessa konstruktioner får. Inom det offentliga talet om prostitution görs återkommande tydliga könspositioneringar, där mannen framställs som köpare och kvinnan som prostituerad. Månsson (2005 s. 25f) menar att det framför allt är män som köper sexuella tjänster. Historiskt sett har det enligt honom ansetts hälsosamt för mannen att ha ett rikligt sexualliv. Även Scaramuzzino och Weman (2007 s. 29) menar att män är överrepresenterade i gruppen sexköpare. Denna konstruktion återspeglas också i Kuosmanens (2008

s. 367) studie, där enbart en kvinna utav 1009 intervjuade uppger sig ha köpt sex. Även i vår empiri gestaltas kvinnorna över lag som sexsäljare. Kvinnliga sexköpare nämns dock kort i Kännedom om prostitution 2007 och ännu ett undantag görs i ett mindre avsnitt i Kännedom om prostitution 1998-1999 (Socialstyrelsen 2000 s. 44ff) som behandlar ”kvinnliga sexköpare”. ”Kvinnliga sexköpare” beskrivs i avsnittet som en sannolikt mycket marginell företeelse i Sverige. De gestaltas på följande sätt:

Kanske är det också så som en informant säger, att kvinnor köper sex på ett annat sätt än männen: de köper mer sällskap.

(Socialstyrelsen 2000 s. 48)

Den kvinnliga köparen framställs i texten som ”oskyldig” i sitt sexköp, då hon ”bara” köper sällskap. Kvinnan antas här ha sociala behov och motiv till sitt sexköp, snarare än sexuella. Jämför vi denna bild med hur de sexköpande männen framställs i dokumenten är det tvärtom mannens sexualitet som positioneras som central för sexköpet. Männens sexualdrift konstrueras återkommande som en orsak till att de köper sex. Ett exempel på detta beskrivs i vår empiri på följande sätt:

De vill ha omedelbar behovstillfredsställelse och saknar intresse för andra människor som hela individer. Fixeringen vid sex har i vissa fall blivit en livsstil för dem.

(SOU 1995:15 s. 114)

I texten framställs mannens sexualdrift som central för sexköpet. Han beskrivs behöva direkt tillfredsställelse och sexköpet omtalas i termer av ”en livsstil”. Förutom i en undersökning från 1980, där mannens köp av sexuella tjänster beskrivs handla om spänning och nyfikenhet, sammankopplas mannens sexualdrift som en orsak till sexköpet i samtliga av de undersökningar som redovisas i betänkandet Könshandeln (SOU 1995:15 s. 114). Mannens sexualitet beskrivs i betänkandet intressant nog också som styrd av samhällets könsroller, vilket uppges vara att sex sker på kvinnans villkor. På detta sätt framställs mannen med sin sexualdrift som ett offer för kvinnans återhållsamhet:

Hans sexualitet begränsas också ofta av vad hans kvinna bestämmer. Hans lust lever på hennes nåd. Om hon upplever honom som alltför påstridig

riskerar han att hon drar undan sin kärlek och han känner sig känslomässigt övergiven. Sett med mäns ögon blir kvinnlig sexualitet en eftertraktad vara som kvinnor förfogar över medan männen måste tigga och be, övertala, snärja eller förhandla.

(SOU 1995:15 s. 111)

Genom att framställa kvinnans sexualitet som en eftertraktad vara gestaltas den i texten som sällsynt. I detta sätt att tala reproduceras en bild av mannen som sexuell varelse och kvinnan som den som ska sätta gränser kring sexualiteten – och inte bara kring sin egen utan även mannens. Mannen konstrueras utifrån denna könsstereotypa logik som offer för sin egen sexualdrift. Eftersom kvinnan bestämmer när mannen ska få utlopp för sin drift ges han också ett skäl till att vända sig till prostituerade. De köns- och sexualitetskonstruktioner som här görs bygger på ganska typiska och traditionella föreställningar om manlig och kvinnlig sexualitet, som går att föra tillbaka på genusteorins dekonstruktioner av vad som ses som manligt och kvinnligt är starkt färgade av våra kulturella föreställningar (Kullberg 2012 s. 14, 20, Mattsson 2010 s. 43).

I det sammanhang som kvinnliga sexköpare nämns i våra dokument talas det överhuvudtaget inte alls om kvinnans sexualdrift. Enligt en intervjuad sexsäljare i Kännedom om prostitution 2007 kan kvinnors sexköp beskrivas på följande sätt:

Sverige är en dålig marknad för män som säljer sexuella tjänster till kvinnor; man har större chans att få tag i kvinnliga sexköpare utomlands. ...”gubbar betalar – ingen (kvinna) betalar för att vara med dem”.

(Socialstyrelsen 2007 s. 38)

Liksom i tidigare exemplifierade texter framställs kvinnan här som mindre sexuell än mannen, då hon inte vill betala för sexuella tjänster. Skulle hon betala för det gör hon det för att få sällskap (Socialstyrelsen 2000 s. 48). Enligt Scaramuzzino och Weman (2007 s. 19) kallas det vanligtvis sexturism när en man köper sexuella tjänster utomlands. När kvinnor köper sex utomlands kallas det däremot för romantisk turism. I detta sätt att tala skapas en bild av att kvinnan vill köpa kärlek och närhet. Fokus tas bort från den sexuella tjänst hon köper och hennes sexuella behov tonas ned. Detta kontrasterar starkt till hur den manliga sexköparen

framställs i vår empiri, där sexualdriften återkommande lyfts upp som ett skäl till sexköpet.

I Könshandeln (SOU 1995:15 s. 113) ges ett antal beskrivningar av kategoriseringar av sexköpare. För att ytterligare illustrera hur manliga och kvinnliga sexköpare framställs på olika sätt, och hur könade dessa framställningar är, har vi valt ut ett stycke som beskriver en typ av manlig sexköpare. Vi har sedan bytt ut den sexköpande mannen mot en sexköpande kvinna samt ändrat den prostituerades kön till en man. Då låter det så här:

Dessa kvinnor är alla gifta eller sammanboende. De anser att sexuallivet med partnern av olika skäl inte fungerar. Kvinnorna har andra sexuella önskningsar än mannen eller hon vill ha sexuell umgänge oftare än han. Dessa kvinnor tycker att trohet är viktigt och upplever inte köp av sexuella tjänster som otrohet utan som ett alternativ till en utomäktenskaplig förbindelse. De anser sig ha sin fulla rätt att gå till prostituerade, eftersom de inte får sina sexuella behov tillgodosedda hemma. Kvinnorna beskriver sin uppväxt som positiv och sina relationer till sina föräldrar som varma.

När kvinnan i detta fall framställs som en sexköpare vanligtvis framställs när det är en man, upplevs den bild som framträder lätt som absurd. Gestaltningen går emot de föreställningar som finns om hur en kvinna ska vara. Sättet att tala om prostitution och sexköparen framträder därför som starkt könat, då mannen återkommande framställs ha sexuella behov som kvinnan ska tillfredsställa. Butler (2007 s. 71) menar att kvinnlig sexualitet oftast framställs på ett sexualiserat sätt, som något män kan njuta av. Detta kan på något sätt förklara att de studerade dokumenten oftare framställer kvinnor som sexsäljare istället för sexköpare. Kvinnor som säljer sex passar bättre in i bilden av hur en kvinna ska vara, än vad sexköpande kvinnor gör och Mattsson (2010 s. 44ff) menar att det finns många olika förväntningar på hur män och kvinnor ska bete sig och vara. Bristen på framställningar av kvinnliga sexköpare i dokumenten kan utifrån genusteori ses som en spegling av de förväntningar och könsroller som finns i samhället. Kvinnliga sexköpare framträder härigenom som något som faller utanför de diskursiva gränser som görs i talet om sexköp. Fenomenet förefaller därför inte som speciellt trovärdigt eller ”sant”. På så sätt osynliggörs också kvinnliga sexköpare i talet om sexköp och prostitution. *Subjektspositionen* ”sexköparen” konstrueras i vår empiri således mer eller mindre uteslutande som en man.

Att talet om att mannens sexualdrift konstrueras som en central orsak till prostitution framträder härigenom som en *nodalpunkt* i den diskurs om prostitution som framträder i empirin. Detta innebär att det tar plats som ett privilegierat tecken – eller medelpunkt – runt vilket andra utsagor och tecken ordnas i den offentliga diskursen om prostitution (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s. 33). Att mannens sexdrift konstrueras som central för förekomsten av prostitution är naturligtvis inte motsägelsefullt med lagens intention om att minska prostitution genom att hämma efterfrågan. Däremot framträder paradoxer i sättet som mannens sexualitet konstrueras på, vilket vi beskriver närmare i kommande avsnitt.

5.2 En ”vanlig man”

Den mest förekommande framställningen om mannen som köper sexuella tjänster i vår empiri är att han är en ”vanlig man”. Denna ”vanliga man” är gift, har barn, arbete och liknar den genomsnittliga mannen i Sverige. Denna framställning återfinns i dokumenten från både 1990-talet och 2000-talet (SOU1995:15 s. 110, 112, Prop. 1997/98:55 s. 103, Socialstyrelsen 2004 s. 53, Socialstyrelsen 2007 s. 40). I Könshandeln framställs exempelvis den manliga sexköparen på följande sätt:

En förklaring till att den köpsköpande mannen inte ägnats särskilt mycket uppmärksamhet kan också vara att han har beskrivits som en ”vanlig” man som finns representerad i praktiskt taget alla yrkesgrupper, inkomstklasser och civilstånd. Om man tolkar ”vanlig” i synonymt med ”normal” kan slutsatsen bli att köpsköp är ett uttryck för normal – och rent av ofrånkomlig – manlig sexualitet.

(SOU 1995:15 s. 110f)

I utdraget ovan framställs en normaliserad bild av sexköparen. Här upprätthålls normen om mannen som har en stark och normal sexualitet. På detta sätt påvisas ännu en gång att mannens sexualitet framträder som en stark nodalpunkt i talet om sexköpare i den offentliga diskursen om prostitution.

Ett annat uttryck för sexköparens normalitet finner vi i Kännedom om prostitution 2003 (Socialstyrelsen 2004 s. 53), där poliser beskriver sexköparen som ”vem som helst”. I exemplet på nästa sida, hämtat från Kvinnofrid, framställs dock en

mer motsägelsefull bild av den ”vanliga” mannen:

Könsköparen avviker inte från genomsnittsmannen vad det gäller yrke, ekonomi eller civilstånd men får däremot enligt utredningen sägas vara avvikande när det gäller inställningen till sexualitet och kvinnor.

(Prop. 1997/98:55 s. 103)

Trots att den sexköpande mannen även här framställs som ”vanlig” uppges mannen som köper sexuella tjänster ha en avvikande inställning till sexualitet och kvinnor. Här görs alltså en skillnad mellan ”vanliga” män med en ”vanlig” sexualitet och ”vanliga” män med en ”avvikande” sexualitet. Men fortfarande kallas sexköparen alltså för en ”vanlig man”. I de sätt att tala om sexköparen i diskursen om prostitution som här påvisas framställs sexköp inte som ett socialt problem. Detta utgör en paradox till lagens kriminalisering av sexköparen, där sexköp inte enbart ses som en kriminell handling utan även som ett socialt problem. Och detta blir naturligtvis motsägelsefullt med lagens intentioner.

5.3 Den osynliga sexköparen

Samtidigt som talet om att bekämpa prostitution genom att minska efterfrågan framträder som en central och fast diskursiv formation i den offentliga diskursen om prostitution i Sverige, framställs köparen återkommande som en osynlig aktör som det inte finns mycket kunskap om. Detta framträder som ytterligare ett fast och över tid oföränderligt tal, vilket också framträder som paradoxalt med lagens intention om att bekämpa prostitution genom att minska efterfrågan. I

Könshandeln skrivs exempelvis:

Köparen i könshandeln har länge förblivit anonym och osynlig.

(SOU 1995:15 s. 110)

I Förbud mot köp av sexuell tjänst – en utvärdering uttrycks att:

Köparna har däremot varit en ganska bortglömd grupp och kunskapen om dem är därmed också mindre.

(SOU 2010:49 s. 97)

Framställningen av sexköparen som en osynlig och utforskad grupp kvarstår alltså i de senare dokument som vi har granskat, trots att lagen gör ett försök att

lyfta fram denna grupp som central för att bekämpa prostitutionen. Konsekvensen av detta blir att bekämpningen av efterfrågan försvåras. Samtidigt som dokumenten gestaltar sexköparen som osynlig är det heller inget dokument som nämner att sexköparen behöver bli mer synlig, vilket naturligtvis också är motsägelsefullt. Införandet av Sexköpslagen kan ses som ett försök att synliggöra sexköparen. En rimlig fråga att ställa sig i sammanhanget är hur lagen ska kunna verka när sexköparen förblir osynlig? Enligt Pettersson och Tiby (2003 s. 229) har straffhotet bidragit till att fortsätta göra sexköparen osynlig, vilket onekligen utgör en motsägelsefull konsekvens av den svenska sexköpslagen.

5.4 Myten om den försiktige mannen

Hur framställs de osynliga sexköpande männen då ha påverkats av Sexköpslagens införande? Och vilka implikationer får lagens införande här? I dokument som har publicerats efter det att Sexköpslagen trädde i kraft gestaltas huvudsakligen en bild av att sexköparen är mer försiktig och rädd vid sitt sexköp än tidigare. Ett exempel på detta kan vi se i Kännedom om prostitution 2003:

Kvinnorna menade att kunderna har blivit räddare och mer stressade än tidigare, vilket gjorde det svårt att under förhandlingen avgöra om kunden var okej eller inte.

(Socialstyrelsen 2004 s. 30)

Texten ger en bild av att kvinnorna nu är mer utsatta än tidigare, då sexköparna beskrivs ha blivit mer rädda och stressade sedan Sexköpslagens införande.

Ytterligare exempel på den försiktige sexköparen, om än lite mer motsägelsefullt, finner vi i Kännedom om prostitution 1998-1999:

Bland dem som menar sig ha påverkats, är det framförallt just en större försiktighet som nämns. Man ”ser sig för mer” nu än tidigare. Någon uppger också att man har bytt arena, exempelvis nämns Internet i sammanhanget. Av de intervjuade är det dock endast en som explicit nämner rädslan för att bli upptäckt som en konsekvens av den nya lagen. Denna man har bytt prostitutionsarena på grund av upptäcktsrisken.

(Socialstyrelsen 2000 s. 43)

I dokumentet gestaltas å ena sidan att sexköparen ska ha blivit mer försiktig efter lagens införande. Å andra sidan nämner enbart en man rädslan för att bli upptäckt som en tydlig konsekvens av lagen. I detta framträder något av en paradox; Dels

förmedlas en bild av försiktigare sexköpare, dels återspeglas en brist på faktiska utsagor av sexköpare som uppger sig ha blivit rädda för upptäckt på grund av lagen. Ingen av informanterna verkar heller ha valt att avstå från att köpa sex, vilket ju var lagens huvudsakliga intention. En relevant fråga att ställa sig i sammanhanget är därför i vilken utsträckning subjektspositionen den försiktigare sexköparen är att förstå som en myt. En myt som tjäna syftet att legitimera och upprätthålla den logik som ligger bakom införandet av lagen: att bekämpa prostitution genom att minska efterfrågan.

Förutom den försiktige sexköparen, som framträder som en central subjektsposition i empirin, förekommer också en alternativ sådan (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s. 48f) . Detta är sexköparen som inte bryr sig om att ett förbud mot sexköp har införts. Då det talas om denna senare subjektsposition framhålls argument som att lagen inte är tillräckligt avskräckande och att straffskalan är mild (SOU 2010:49 s. 227). I Kännedom om prostitution 1998-1999 har sexköpare intervjuats om sin syn på kriminaliseringen (Socialstyrelsen 2000). Detta är också det enda av dokumenten i vår empiri som tar fram sexköparens egen syn. De andra dokumenten bygger på intervjuer med olika yrkesverksamma grupper om kriminaliseringens effekt på sexköparen. Följande två utdrag beskriver lagens påverkan på sexköparna utifrån sexköparnas egna utsagor:

Flertalet av de intervjuade männen menar att lagen inte har förändrat något för dem.

(Socialstyrelsen 2000 s. 42)

De intervjuade männen ger uttryck för lite olika åsikter, men det gemensamma verkar ändå vara en negativ inställning till sexköpslagen och kriminalisering av prostitution överlag. Vissa menar exempelvis att lagen är ”ett slag i luften”. Gatuprostitutionen har bara flyttat på sig och lagen har istället lett till en större uppfinningsrikedom vad det gäller att knyta prostitutionskontakter.

(Socialstyrelsen 2000 s. 43)

I båda textcitaten beskrivs lagen som verkningslös. Det sätt att tala som här illustreras kan därför ses som ett bakslag för lagens intentioner. Det framställs i texten också metaforiskt som ”ett slag i luften” av en av de intervjuade sexköparna. I kontrast till de konstruktioner som görs av ”den försiktige

sexköparen” i de texter som bygger på utsagor från personer som arbetar mot prostitution, framställs sexköparen här som en person som inte har påverkats av lagen. Men trots de olika bilder av sexköpare som förmedlas, framträder implikationerna för prostitutionen ändå som liktydiga för båda dessa subjekspositioner. Detta illustreras till exempel i Förbud mot köp av sexuell tjänst:

Poliser och socialarbetare på fältet har menat att sexköpare blivit försiktigare och att förbudet gjort att efterfrågan, i vart fall i gatuprostitutionen, har minskat som en följd av kriminaliseringen.

(SOU 2010:49 s. 227)

Här lyfts gatuprostitutionen fram som en arena där Sexköpslagen ska ha haft en inverkan på sexköparna. Stycket framställer därför underförstått den nya försiktige sexköparen som en person som tidigare köpte sex från gatuprostituerade. Gatuprostitutionen framställs alltså i stycket som den arena för prostitution som har fått stryka på foten som en konsekvens av den nya lagen. Genom att lyfta fram gatuprostitutionen som den ”vanliga” arenan för prostitution osynliggör dessa texter andra arenor där prostitution förekommer. I den offentliga diskursen om prostitution förefaller gatuprostitution därför vara det som likställs med prostitution, vilket onekligen gör lagens räckvidd lätt begränsad. Vilka implikationer som talet om den försiktigare sexköparen, eller talet om sexköparen som inte bryr sig, i så fall för med sig för den prostitution som försiggår på andra arenor än gatan, problematiseras inte nämnvärt i vår empiri. Också detta skapar motsägelser till lagens intention att minska prostitution via efterfrågan, dels då sexköparen positioneras som osynlig, dels då sexhandeln som en konsekvens av lagen beskrivs ha blivit än mer osynlig efter lagens införande.

5.5 Nya sätt att tala om sexköparen – social förändring

Vi har hittills fokuserat på diverse motsägelser och paradoxer som den svenska sexköpslagen har skapat i det att den artikulerar att prostitution ska bekämpas genom att minska efterfrågan på sexuella tjänster. Som vi skrev inledningsvis kan det diskursteoretiska begreppet artikulation förstås som en handling eller en utsaga som kan förändra sättet som det talas om ett fenomen (Winther Jørgensen & Philips 2000 s. 35). Så vilka förändringar i diskursen om prostitution kan då

identifieras som en konsekvens av införandet av Sexköpslagen? I följande avsnitt undersöker vi hur den sexköpande mannen *kategoriserar*, såväl före som efter lagens införande, samt vilka implikationer det får för synen på prostitution som socialt problem.

Sexköparen som brottsling

En framställning av sexköparen som förekommer i några av dokumenten som vi har studerat är ”sexköparen som brottsling”. Brottslingen kan ses som en position som sexköparen tillskrivs när det talas om sexköpet som en kriminell handling, det vill säga efter att Sexköpslagen har trätt i kraft. När sexköparen beskrivs i Förbud mot köp av sexuell tjänst (SOU 2010:49 s. 178, 179, 191, 214, 215, 230) och Skärpt straff för köp av sexuell tjänst (Prop. 2010/11:77 s. 21) används ord som ”gärningsman”, ”tilltalad”, ”misstänkt sexköpare” och ”lagförd sexköpare”.

Ett exempel på detta är:

Det kan t.ex. handla om situationer där den som utför en sexuell tjänst på grund av omständigheterna befinner sig i ett sådant underläge att hon eller han – även om några direkta hotelser inte uttalats – uppfattar situationen så att det är i det närmaste omöjligt att vägra samlag och annat sexuellt umgänge eller att i övrigt påverka situationen, vilket *gärningsmannen* inser och utnyttjar.

(SOU 2010:49 s. 21, vår kursivering)

I utdraget ovan beskrivs inte bara sexköparen som en brottsling utan även som en förövare, då sexköparen utnyttjar den prostituerades underläge. Dokumentet har skrivits cirka tio år efter att Sexköpslagen har trätt i kraft. Detta innebär att lagen har hunnit bli etablerad och att synen på sexköparen som kriminell har blivit allmängiltig. Kategoriseringen av sexköparen som en förövare återfinns även i andra, tidigare, dokument men då enbart utifrån ett våldsperspektiv. Den våldsamma sexköparen framställs på följande sätt i Könshandeln:

Det är vanligt att kvinnorna i könshandeln utsätts för olika former av övergrepp som misshandel och våldtäkt. Vissa köpare uppfattar situationen så att de, eftersom de betalar, har rätt att hantera kvinnan som de vill. Köparen anser sig inte bara ha köpt bestämda sexuella tjänster utan också kvinnans rätt till en mänsklig och värdig behandling.

(SOU 1995:15 s. 142)

Här syns det tydligt att kvinnan konstrueras som offer och sexköparen (mannen) som förövare i prostitution. Genom att sexköparen köper sig rätten till kvinnans

kropp anser han sig, enligt den logik som förmedlas i texten, kunna behandla henne hur han vill. Mannen positioneras på detta sätt som en förövare. I de exempel som görs innan lagen träder i kraft görs alltså framställningar som förmedlar bilder av den manliga sexköparen som kriminell och förövare, men då enbart i rollen som potentiellt våldsam. Vi kan även finna framställningar om en våldsam sexköpare i vår senare empiri, exempelvis i *Kännedom om prostitution 2003*:

Socialtjänstens prostitutionsgrupper uppger också att våld mot kvinnorna i prostitutionen från kunder är vanligt; man menar att kvinnorna är vana vid våld i sin vardag. Detta är dock inget nytt – våldet fanns där även före sexköpslagen.

(Socialstyrelsen 2004 s. 31)

Vilka förändringar sker då i talet om sexköparen, i diskursen om prostitution, som förövare efter lagens införande? Jo, lagen uppges i vissa av våra dokument vara en bidragande faktor till att våldet har ökat. Säljande kvinnor beskriver i *Kännedom om prostitution 2003* (Socialstyrelsen 2004 s. 30) att de upplever sin situation som mer riskabel än tidigare. Gatuprostitutionen uppges ha drabbats värst, då den är synlig och det är hit de ”farliga” sexköparna uppges söka sig. Ännu en gång är det gatuprostitutionen som lyfts fram som arena för prostitution i dokumenten, vilket utelämnar resterande arenor där prostitution förekommer. I *Förbud mot köp av sexuell tjänst* bekräftas däremot inte bilden av att våldet hos sexköparen skulle ha ökat. Istället beskrivs situationen på följande sätt:

Både poliser som arbetar på fältet och kvinnor som lämnat prostitutionen har till utredningen uppgett att det är en myt att köparna skulle ha blivit värre och mera våldsamma sedan förbudet infördes. Däremot bekräftar de att våldet hela tiden finns i prostitutionen.

(SOU 2010:49 s. 228)

Utdragen ur empirin ger en gemensam bild av att det förekommer våld inom prostitutionen och att det är sexköparen som är den våldsamme. Dokumenten ger däremot olika gestaltningar av lagens påverkan på våldets förekomst. Den mest intressanta diskursiva förändringen i diskursen om prostitution mellan dokument som publicerats innan och efter lagens införande, är att den sexköpande mannen inte enbart kategoriseras som potentiellt kriminell som våldsam i den senare delen av empirin. Här kategoriseras han som en kriminell gärningsman enbart genom sitt köp av sexuella tjänster.

Sammanfattningsvis konstrueras i vår empiri alltså en bild av sexköparen som en potentiellt våldsam man, men vanlig – och osynlig. Över tid förändras kategoriseringarna kring honom på så sätt att han även beskrivs som en kriminell gärningsman, men paradoxalt nog ses hans handlande huvudsakligen fortfarande som ett uttryck för en ”vanlig” manlig sexualdrift. Men sker då andra förändringar i den offentliga diskursen om prostitution, just vad det gäller möjligheten att minska prostitution genom efterfrågan – och att på så sätt skapa social förändring?

Sexköparen som en person som kan behandlas

I det äldsta dokumentet i vår empiri, Könshandeln (SOU 1995:15 s. 112), nämns att det finns ett behov hos sexköpare att få prata om sitt sexköp. Detta eftersom sexköparna upplever att de inte kan prata med vänner och anhöriga om att de köper sex. Några insatser eller åtgärder riktade till sexköpare nämns däremot inte. I Kvinnofridspropositionen (Prop. 1997/98:55 s. 107) beskrivs i sin tur olika utvecklingsinsatser i samband med bekämpning av prostitution. Men här nämns endast insatser för prostituerade. Inga insatser föreslås för sexköparna. I Kännedom om prostitution 1998-1999 nämns mycket kort att KAST- projektet¹, som startades 1997, erbjuder stöd och hjälp till sexköpare (Socialstyrelsen 2000 s. 41f). I den del av vår empiri som tillkom innan Sexköpslagens implementering finns alltså mycket få beskrivningar om insatser riktade mot sexköpare som ett sätt att minska prostitutionen och dess sociala konsekvenser. Mellan 1999 och 2003 verkar det däremot ha skett en förändring i synen på sexköparen. I Kännedom om prostitution 2003 (Socialstyrelsen 2004 s. 68) finns ett avsnitt om insatser för sexköpare. Här beskrivs att behandling behövs för säljarna, men också för köparna inom prostitutionen. I avsnittet står följande:

Både forskning och erfarenhet visar tydligt att man för att komma tillrätta med prostitutionen och på sikt minska den även måste arbeta med köpsköparna – utan köpare ingen könshandel.

(Hedlund 2000 se Socialstyrelsen 2004 s. 68)

¹ KAST (Köp Av Sexuell Tjänst) var ett projekt som startades 1997 i Göteborg, som utgjorde en del av socialtjänsten. Projektet erbjöd stöd och hjälp för sexköpare (Socialstyrelsen 2000 s. 41f). Idag är KAST tre verksamheter som finns i Stockholm, Göteborg och Malmö (Socialstyrelsen 2008 s. 69).

I texten framställs sexköparen som orsaken till prostitution och därför behövs mer arbete med gruppen sexköpare. Detta visar på den artikulation som Sexköpslagens implementering analytiskt kan sägas ha inneburit, nu också har fått verkan i den offentliga diskursen om prostitution (Winther Jørgensen & Philips 2000 s. 35). Nu framträder ett nytt sätt att tala om sexköpare och deras behov. De konstrueras här tydligt i behov av hjälp för sitt sexköp. I texten uppges behovet av behandling däremot inte handla om att sexköparen har problem. Istället uppges behandlingen behövas för att bekämpa efterfrågan.

I samma avsnitt i *Kännedom om prostitution 2003*, beskrivs också olika insatser som är riktade till sexköpare:

På RFSU-kliniken kan man även få individuell terapi eller gruppterapi, det kan vara allt från psykodynamiskt inriktad terapi till stödsamtal i kombination med praktiska råd om hur man kan undvika frestande situationer.

(RFSU 2004 se Socialstyrelsen 2004 s. 68)

Insatserna som omnämns i citatet framstår som individinriktade. Detta framställer sexköpet som ett problem på individnivå, vilket till skillnad från i tidigare exempel framstår som ett nytt sätt att tala. Varje enskild sexköpare framställs här behöva behandling. Denna artikulering av att sexköpare behöver terapi bryter därför mot idén om att mannens ”vanliga” eller ”normala” sexualdrift skulle utgöra orsaken till sexköp. Om sexköpet ses som ett resultat av mannens ”vanliga” sexualdrift blir det svårt att behandla det som ses som ”naturligt manligt”.

I *Kännedom om prostitution 2003* framställs en del av sexköparna som sexmissbrukare, det vill säga att deras problem identifieras som ett tvångsmässigt sexuellt beteende. De beskrivs i *Kännedom om prostitution 2003* på följande sätt:

Förutom att de köper sex är de också många gånger högkonsumenter av porrfilmer, porrtidningar och pornografi på internet. Enligt KAST sexualiserar männen känslor som sorg, saknad, vrede etc.

(Socialstyrelsen 2004 s. 53)

Utifrån denna framställning av sexköparen konstrueras sexköparens beteende som "sjukligt". Att männens känslor framställs som sexualiserade visar på att sexköparnas känslor här anses behöva hanteras på ett annat sätt än genom sexköp, kanske genom behandling.

I Kännedom om prostitution 2007 (Socialstyrelsen 2007 s. 40) fortsätter bilden av sexköparens behov av behandling att förmedlas. Rapporten hänvisar till KAST-verksamheten i Göteborg som berättar att sexköpare söker hjälp och stöd för att komma ur sina vanor att köpa sex. Bilden av sexköparen som en person som borde söka hjälp förmedlas även i Förbud mot köp av sexuell tjänst (SOU 2010:49 s. 196), där polisen uppger erbjuda misstänka sexköpare hjälp via KAST. Sexköparnas behov av hjälp likställs här med de prostituerades behov av hjälp för att lämna prostitutionen. Exempel på detta finns i Regeringens proposition Skärpt straff för köp av sexuell tjänst:

Enligt regeringens mening måste det sociala arbetet utgå från de utsattas behov och situation, men också syfta till att verka förebyggande, både med avseende på dem som riskerar att hamna i prostitution och dem som köper eller skulle kunna tänka sig att köpa sexuella tjänster.

(Prop. 2010/11:77 s. 16)

I texten påvisas en förändring i synen på sexköparens behov av hjälp och behandling, jämfört med hur denne tidigare har framställts. Denna diskursiva förändring sker i vår empiri efter införandet av lagen som förbjuder köp av sexuell tjänst. Härigenom rekonstrueras också synen på prostitution som ett socialt problem. Från att män som köper sex inte har omtalats som i behov av hjälp förändras den offentliga diskursen om prostitution till att artikulera sexköparen som en person som är i behov av behandling – och därigenom också som en del av det sociala problem som prostitution konstrueras som. Till slut landar talet om sexköparen alltså i att sexköparen anses ha ett behov av hjälp och stöd. Detta nya sätt att tala om mannen som köper sex utmanar idén om att mannens "vanliga" sexdrift skulle utgöra den främsta orsaken till prostitution. På så sätt kan den artikuleringen i synen på prostitution som Sexköpslagen inneburit nu även sägas ha börjat omformulera synen på orsaker till prostitution, i alla fall i den offentliga diskurs som vår undersökning omfattar.

6. Slutdiskussion

Enligt Sexköpslagens intentioner ska prostitution bekämpas genom efterfrågan (Prop. 1997/98:55 s. 101, Prop. 2010/11:77 s. 6). Trots detta framställs sexköparna i de offentliga och statligt producerade dokument som ingår i vår empiri som en osynlig grupp som det fortfarande idag finns lite kunskap om. Däremot kategoriseras han – för det ”är” ju förgivettaget en han – som ”förövare/brottsling”, ”försiktig/oförsiktig”, ”våldsam” och ”vanlig”. Utifrån de framställningar som görs framträder ingen enhetlig bild av sexköparen. Kanske kan detta ses som en bidragande faktor till att sexköparen förblir osynlig, i debatten kring prostitution såväl som i forskningen? Osynliggörandet av sexköparen avspeglas även i Socialstyrelsens rapporter, där avsnitten om sexköparen minskar över tid samtidigt som de prostituerade fortsätter att omtalas i samma omfattning (Socialstyrelsen 2000, 2004 & 2007).

Den offentliga diskursen om prostitution är starkt könad. Kvinnan som köper sex finns i princip inte omnämnd i diskursen. Mannen som köper sex framställs i sin tur både som ”vanlig” och ”normal”. I detta sätt att tala om prostitution återspeglas rådande könsnormer för femininitet och maskulinitet som utifrån genus speglar vad som anses vara ett accepterat manligt respektive kvinnligt beteende (Hirdman 2001 s. 23). Lennartsson (2006 s. 43) utgår från ett psykodynamisktperspektiv i sin forskning om prostitution genom att beskriva kvinnans behov av kärlek som större än hennes behov av sex. På samma sätt som kvinnan tonas ned som sexköpare, ses kvinnan inte heller här som en person med sexuella behov. Detta kontrasteras mot mannens sexualitet som beskrivs som utåtriktad (Lennartsson 2006 s. 43f). Då mannen konstrueras som ”vanlig” och ”normal” och hans sexualitet ses som ”naturlig” och ”ofrånkomlig” framträder inget socialt problem i att män köper sex. Synsättet som förmedlas framträder som en motsägelse till lagens intention att minska prostitutionen genom att strypa efterfrågan. Hur ska efterfrågan kunna bekämpas om de sexköpande männens sexualitet förstås som ”normal” och ”ofrånkomlig”? Implikationerna av de konstruktioner som görs i den offentliga diskursen om prostitution, men också i en stor del av forskningen om prostitution, blir att prostitution framträder som ett problem som är svårt att bekämpa.

Vi inledde vår uppsats med att fråga oss vilken betydelse upprätthållandet av berättelsen om prostitution som världens äldsta yrke har för förekomsten av prostitution idag. För att kunna bekämpa prostitution genom efterfrågan måste den sexköpande mannens sexualitet konstrueras som något annat än ”normal”. Det är först då som sexköpet kan ses som ett socialt problem och verkligen bekämpas genom efterfrågan. Detta har kanske redan påbörjats genom att det i de allra senast producerade dokumenten i vår empiri talas om behandling för sexköpare som en möjlig väg för dessa att sluta köpa sex, och därigenom minska efterfrågan på sexuella tjänster i samhället. Detta kan ses som ett framsteg utifrån möjligheten att bekämpa prostitution. Men är det då lämpligt att straffa sexköparna som brottslingar, om de samtidigt ska ses som i behov av hjälp och behandling? Eller borde straffet innebära någon form av behandling? Kanske kan vi låta oss inspireras av hur Kanada och USA behandlar sexköpande män. De har inrättat så kallade ”John schools”, vilket är ett program för sexköpare som syftar till att utbilda dem i sexköpets konsekvenser för dels dem själva och dels för de prostituerade. Programmets syfte är att flytta fokus från straff och åtal till behandling och stöd (Socialstyrelsen 2008 s. 59).

Under arbetets gång har det dykt upp nya frågeställningar som handlar om sexköparen. Flera av dokumenten lyfter fram att sexköparen är osynlig och utforskad. Vi efterlyser därför mer aktuell forskning om denna grupp som kan fungera som en hjälp i bekämpningen av prostitution. Den uppfattning som vi fått av materialet säger oss att forskningen kring de prostituerade är omfattande och att ämnet fortsätter att utforskas. En fråga att ställa sig är dock om det ens är möjligt, att sedan lagens införande, få tag i sexköpare som vill delta i forskning. Har lagen satt käppar i hjulet för forskningen – och därmed en ökad kunskapsutveckling – om sexköpare?

Sexköpslagen har blivit etablerad och den offentliga ståndpunkt som förmedlas i empirin är att sexköp numera är oacceptabelt. Detta har skapat ett sätt att tala om sexköparen som en förövare och brottsling. Samtidigt har en bild av sexköparen konstruerats som en person i behov av stöd. Lennartsson (2006 s. 38) menar att utifrån ett psykoterapeutiskt perspektiv är en avvikande sexualitet behandlingsbar

eftersom det betraktas som en mental företeelse istället för en biologisk. Den bild av sexköparen som förmedlats genom vår empiri är dock att sexköparen drivs av sin biologiska sexualitet. Bilden har dock börjat förändrats mot att inte se sexualiteten som drivkraften utan se de konstruerade bakomliggande, mentala och behandlingsbara faktorerna som orsak för sexköpet.

En konsekvens av framställningen av sexköparen som en brottsling kan vara att sexköparen inte vågar söka hjälp på grund av risken att bli anmäld. En av anledningarna som lyfts fram i ett förarbete till den svenska sexköpslagen till att den prostituerade inte skulle bli kriminaliserad, var att det skulle försvåra för den prostituerade att söka hjälp (Prop. 1997/98:55 s. 105). Då en del av problematiken bakom och orsaken till prostitution genom den svenska sexköpslagen tillskrivits sexköparen, är det rimligt att fundera över i vilken utsträckning det fortfarande är rätt att låta sexköparen vara kriminaliserad. Ytterligare en relevant fråga att ställa sig är om kriminaliseringen av sexköparen överhuvudtaget hade ägt rum, om synen på sexköparen vid tiden för lagens genomförande hade varit att sexköparen behövde behandling.

Vad har lagen åstadkommit egentligen? *Lagen om köp av sexuella tjänster* (SFS 1998:408) framställs ha bidragit till att vissa sexköpare har blivit mer försiktiga och därmed ännu mer osynliga. Samtidigt förmedlas i vår empiri en motsatt bild, av att sexköparna inte alls påverkats av förbudet. Sexköparna framställs ibland i dokumenten som om de blivit mer våldsamma efter lagens införande, samtidigt som det talas om att sexköparnas våld inte har ökat. Den enda prostitutionsarenan som lyfts fram där lagen haft inverkan är gatuprostitutionen, där det hävdas att den har minskat. Samtidigt finns en oro för att sexköparna endast bytt arenor och fortsätter sina sexköp i det dolda. Framför allt har Sexköpslagen utmanat diskursen om prostitution genom att gå emot myten och berättelsen om prostitution som världens äldsta yrke. Detta yrke är någonting som inte ska behövas och som inte bör vara accepterat i ett jämställt samhälle som Sverige.

Den svenska sexköpslagen försöker genom kriminaliseringen att bryta ner myten om att prostitution är världens äldsta yrke. Men föreställningarna om sexköparna är starkt könade och blir på så sätt paradoxala till lagens intentioner. För att

komma till rätta med prostitutionen måste det ifrågasättas varför framställningar av sexköpare oftast är ”manliga”, ”osynliga” och ”vanliga”. För att myten ska kunna brytas ned måste de rådande könsnormerna, det vill säga att mannen är överordnad kvinnan, utmanas och ifrågasättas. Utifrån genusteori ses kvinnor och män som sociala konstruktioner som är starkt färgade av våra kulturella föreställningar. Handlingar, värderingar, normer och maktrelationer i samhället föreskriver vad som är kvinnligt och vad som är manligt (Kullberg 2012 s. 14). Utifrån de framställningar som ges i de studerade dokumenten ses det som manligt att ha en stark sexualitet, medan det inte alls talas om kvinnans sexualitet. Enligt Kullberg (2012 s. 15) är vår sexualitet också formade av våra konstruktioner av genus. Detta innebär att de framställningar som görs i empirin av manlig sexualitet och kvinnlig icke-sexualitet är sociala konstruktioner som faktiskt är möjliga att utmana. Både Mattsson (2010 s. 43) och Kullberg (2012 s. 20) poängterar också att framställningar av manligt och kvinnligt är förändringsbara. Detta innebär att framställningen av genus och sexualitet har förändrats och kommer att fortsätta att förändras. Enligt Butler (2007 s. 67) är genus någonting som aldrig blir ett färdigt och fullständigt begrepp vid en given tidpunkt. Istället bör det förstås som ett begrepp som ständigt förändras och som genom våra konstruktioner intar olika definitioner. En intressant fråga att ställa sig är om framställningen av kvinnan i framtiden kommer att innebära ett riktigt erkännande av att kvinnan faktiskt har en sexualitet. För ytterst är det väl det som kan utmana berättelsen om prostitution som världens äldsta yrke.

Förändringsarbetet har satts igång genom lagens implementering, men utifrån framställningarna av lagens påverkan som ges i de studerade dokumenten ställer vi oss frågan om normen hittills har förändrats. Vårt moderna samhälle kan inte acceptera en urgammal myt som säger att sexköp alltid kommer att finnas. Denna jämställdhetsfråga behöver lyftas fram och mer forskning om sexköpare behöver bedrivas för att kunna bryta ner myten om prostitution som något som alltid kommer att finnas. Ökad forskning om sexköpare kan leda till att prostitution bättre kan bekämpas och detta kan i sin tur leda till att de rådande könsnormerna börjar brytas ner. Detta kan vara en väg till ett mer jämställt samhälle utan prostitution och vi har redan kommit en liten bit på vägen.

7. Referenser

- Aspers, Patrik (2011) *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtidigt*. Malmö: Liber.
- Boréus, Kristina (2011) "Diskursanalys" I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Bryman, Alan (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Burr, Vivien (2003) *Social constructionism*. London: Routledge.
- Butler, Judith (2007) *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner - en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.) (2007) *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2008) *Strultjejer, arbetssökande och samarbetsvilliga - kategoriseringar och samhällsmoral i socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Fick, Nicolé (2007) 'WELL INTENTIONED BUT MISGUIDED?: Criminalising sex workers' clients', *SA Crime Quarterly*, 22, pp. 33-36, SocINDEX with Full Text, EBSCOhost
- Hirdman, Yvonne (2001) *Genus: om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv: en ansats för forskning & socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Kullberg, Christian (2012) "Introduktion: Genus i socialt arbete" I Ridell, Louise & Ljunggren, Mia (red.): *Genus i socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Kuosmanen Jari (2008) "Prostitution i Norden" (elektronisk) *Nordiska rådets officiella hemsida*
<<http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-604>> (2013-04-03)
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lennartsson, Rebecka (2006) "Mammas pojkar – Om könsköparen och den terapeutiska diskursen" I Zackariasson, Maria & Meurling, Birgitta (red.):

Nytänkande och eftertankar- Kön, kulturella föreställningar och livsvillkor.
Uppsala universitet.

- Mattsson, Tina (2010) *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis*. Malmö: Gleerup.
- Mattsson, Tina (2012) ”Makt, intersektionalitet och det sociala arbetets praktik” I Herz, Marcus (red.): *Kritiskt socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Månsson, Sven-Axel (2005) ”Mäns könsköp – en meningsbärande handling på flera nivåer. I: Sex säljer. Kön och makt inom prostitution och pornografi”. (elektronisk) *Nordisk information för kunskap om köns officiella hemsida* <<http://www.nikk.no/filestore/Publikasjoner/Journalistrapport.pdf>> (2013-04-02)
- Pettersson, Tove & Tiby, Eva (2003) ”Skapande och återskapande av prostitution” I Lander Ingrid, Pettersson Tove, Tiby Eva (red.): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet- genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Sandell Göran, Pettersson Elisabeth, Larsson Janne & Kousmanen Jari (1996) *Könsköparna – Varför går män till prostituerade?* Stockholm: Natur och kultur.
- Scaramuzzino, Gabriella & Weman, Annika (2007) *K.A.S.T – Köp av sexuell tjänst*. Malmö: Malmö Stad.
- Socialstyrelsen (2008) ”Interventioner mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål” (elektronisk) *Socialstyrelsens officiella hemsida* <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8647/2008-112-4_20081124.pdf> (2013-05-06)
- Svanström, Yvonne (2004) “Criminalising the john – a Swedish gender model?” I Outshoorn, Joyce (red): *The Politics of Prostitution- Women´s Movments, Democratic States and the Globalisation of Sex Commerce*. Cambridge: University Press.
- Vetenskapliga rådets forskningsetiska principer.
Hämtad via Luvit 2013-03-18
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

7.1 Empiri

SOU 1995:15 (1995) *Könshandeln – betänkande av 1993 års prostitutionsutredning*. Stockholm.

Regeringens proposition 1997/98:55 (1998) *Kvinnofrid* författad av Göran Persson och Ulrica Messing

Socialstyrelsen. *Kännedom om prostitution 1998-1999* (2000) Linköpings tryckeri AB.

Socialstyrelsen. *Kännedom om prostitution 2003* (2004) Stockholm: Kopiecenter.

Socialstyrelsen. *Kännedom om prostitution 2007* (2007) Publicerad på www.socialstyrelsen.se, december 2007

SOU 2010:49. (2010) *Förbud mot köp av sexuell tjänst – en utvärdering 1999-2008 – betänkande av Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst*. Stockholm: Elanders Sverige AB.

Regeringens proposition 2010/11:77 (2011) *Skärpt straff för köp av sexuell tjänst* författad av Fredrik Reinfeldt och Beatrice Ask.

